

Lektio

Pauliina Lukinmaa

LHBTIQ+-aktivismi Pietarissa – Identiteettejä, taktiikoita ja toimintaa

Olen iloinen, että olette kokoontuneet sekä fyysisesti että virtuaalisestikin väitöskirjani *LHBTIQ+-aktivistit Pietarissa: Toimintaa muodostamassa, aktivisteiksi identifioitumassa ja omia paikkoja luomassa* julkiseen kuulemiseen. Aakkoiset viittaavat tässä lesboihin, homoihin, biseksuaaleihin, transsukupuolisiin, intersukupuolisiin ja queereiksi identifioituviin. Tutkimukseeni osallistujat käyttivät lyhennettä aktivisminsa katto-terminä, toisinaan taas siitä määrittelemään lyhenteitä.

Valitsin aineistostani pari kuvaa, jotka konkretisoivat aktivistien toimintaa Pietarissa. Ne on piirtänyt pietarilainen taiteilija Kimkino. On ihana yllätys, että hän on täällä tänään – ottaen huomioon tiukentuneet viisumikäytännöt ja rajamuodollisuudet, jotka johtuvat Ukrainassa käytävästä sodasta.

Ote kenttäpäiväkirjasta:

Eräänä elokuun iltapäivänä vuonna 2019 olemme Emilijan kanssa matkalla sukupuoleltaan ei-binääriin Sashan taidenäyttelyyn. Se pidetään suuressa kommunalkassa, entisessä valtion omistamassa asunnossa. Asunnon on vuokrannut neljä aktivistitaitelijaa. Heidän kotinsa toimii ajoittain taidenäyttely- ja tapahtumatilana. Tänäinkin sen ovet ovat avoinna heidän ystävilleen ja laajemmille sosiaalisille piireilleen.

Viinipullot mukanamme kiirehdimme metroom. Kiskojen kirskuessa kovaan ääneen Emilijan täytyy melkein huutaa minulle viimeisimmät uutisensa aktivismista, joka on jälleen kohdannut Venäjän hallinnon absurdit toimet. Emilijan turhautumisesta johutuva adrenaliinitulva saa hänet korotamaan ääntään. Se nousee vielä entisestään, kun hän puhuu viimeisimmistä käänteistä oikeudenkäynnistä nuoria Hatšaturjanin sisarusta vastaan. Kolme sisarta tappoivat isänsä, luultavasti itsepuolustukseksi. Emilija on järjestänyt feministien ja LHBTIQ+-aktivistien kanssa suuren mielenilmauksen sisarusten tueksi.

Yhtäkkiä tajuan, että julkiseen aktivismiin osallistuminen voi heittää negatiivisia reaktioita muissa. Silmäilen nopeasti läpi vaunumme. Onneksi muut matkustajat näyttävät keskittyvän asioihin, joita Pietarin metrolla liikkuvat yleensäkin tekevät: lukevat e-kirjojaan tai pökkareitaan, kuuntelevat musiikkia, mutta myös, kuten Emilija, tarttuvat ystävänsä käsivarresta, nojaavat heihin ja huutavat

heidän korvaansa. Jotkut matkustajat sulkevat silmänsä pitkällä kotimatkallaan metrolinjan päähän.

Näyttelytilassa kommunalkan käytävälle tyypillisen hailakan väriset seinät on peitetty Sashan piirustuksilla ja maalauksilla sekä pienillä printatuilla lapuilla, joissa on otteita Sashan päiväkirjasta. Näyttely käsittelee Sashan muuttoa Yhdysvaltoihin 2000-luvun alussa. Osa tutuista aktivisteista on jo saapunut näyttelyyn. He tervehtivät meitä kävellessämme pitkän käytävän päähän pieneen keittiöön, joka on lämpimän tunkkaisena vieraita pullollaan. Makuuhuoneissa, jotka ovat käytävän varrella, istuskelee pienempiä porukoita. He juttelevat jostain hiljaa. En tunne heitä, mutta tunnistan heidät heti ”meiksi”, joihin voin luottaa.

Pian Sasha pyytää meidät takaisin käytävään, jossa pari aktivistia katselee yhtä Sashan piirustuksista. Vaikuttaa siltä, että kuvassa Sasha myy hedelmiä. Sasha kertoo, että hänen ollessaan laitton maahanmuuttaja rahan tienäminen oli vaikeaa. Ilmaiselle taidekursseille hän pääsi kaverin henkilöllisyydellä. Näiden myllerrysten vuosien aikana Sasha tuli ulos lesbona. Venäjällä tämä olisi hänen mukaansa ollut tuolloin mahdotonta.

Sashan kokemukset kertovat vieraantuneisuudesta ympäröivässä yhteiskunnassa. Ne resonoiivat monien kuuntelevien kanssa. Myös he haluavat jakaa kokemuksiaan. Jotkut selittävät muuttaneensa eri kaupungeista Pietariin. Toiset kertovat kamppailuistaan tulla ulos kaapista vanhem-

milleen ja ystävilleen. Kyseinen siirtolaisuus, joko Venäjältä Yhdysvaltoihin, provinssikaupungeista Pietariin tai heidän perheistään aktivisti-liikkeen pariin, auttoi heitä tuntemaan myös itseään paremmin ja löytämään sopivampia identiteettejä. Monet etsivät parhaillaan paikkaansa työelämässä ja opiskeluympäristössä, jotka sopisivat muutosten myötä paremmin yhteen heidän selkiytyneiden arvojensa kanssa. Uusissa sosiaalisissa piireissä he ovat voineet tutkia itseään uudelleen ottamalla etäisyyttä taustoihinsa mutta myös löytämällä ne aktivistiverkostoissa, nyt heidän omilla ehdoillaan. Näyttelystä muodostui tila, jossa voi keskustella siitä, keitä he olivat, ovat ja miksi he voisivat tulla.

Kuva 1. Taiteilija @kimkinon ja Pauliina Lukinmaan yhdessä muodostama näkemys LHBTIQ+-aktivismista Pietarissa. Aktivismi ilmenee erilaisin tavoin ja erilaisissa paikoissa kaupunkikuvassa. @kimkino (2019).

Tutkimukseni analysoi taktiikoita, joita LHBTIQ+-aktivistit hyödyntävät aktivismissaan Pietarissa yhteiskunnallispoliittisessa ilmapiiressä, joka on jännittynyt ja vähemmistöjään tukahduttava. Tutkin, miten aktivistit muodostavat ja organisoivat toimintaansa Pietarissa; miten he identifioituvat ja nimeävät itseään aktivisteina ja miten he luovat omia paikkojaan.

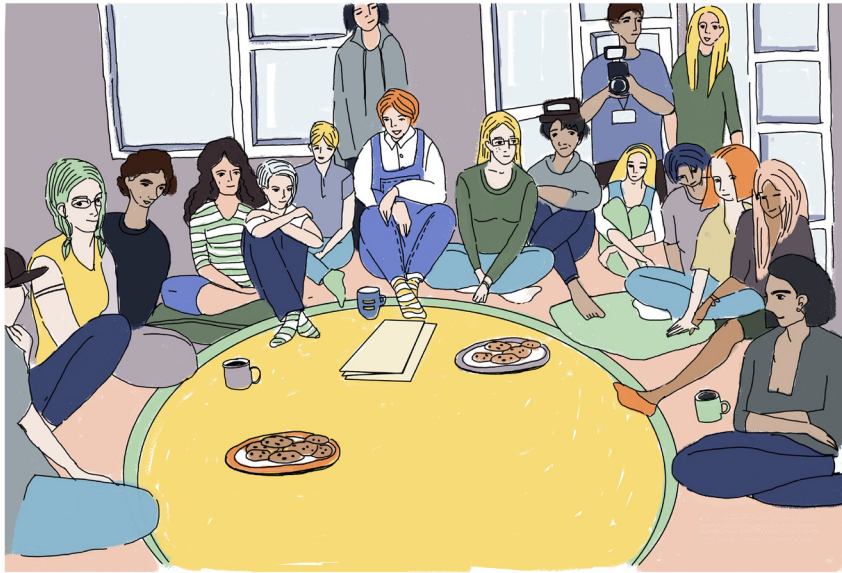
Lähestyin aihettani etnografisella tutkimusmenetelmällä, joka mahdollisti tutkimukseen osallistuvien toiminnan analysoinnin heidän omissa ympäristöissään. Osallistuin ja havainnoin aktivistikenttää Pietarissa vuosina 2017–

2019. Tarkastelin heidän arkisia menemiään ja tulemisiaan, toimintaa erilaisissa lyhyt- ja pitkäkestoisissa ryhmissä, festivaaleilla ja muissa tapahtumissa sekä näiden suunnittelussa ja koordinoinnissa. Kaikki tilaisuudet eivät kuitenkaan olleet avoimia minulle, kuten esimerkiksi LHBT-vanhempien, transihmisten ja HIV-positiivisten henkilöiden tukiryhmät. Tutkimukseni avaakin palasen aktivistien arjesta ja keskusteluista rajatun ajanjakson sisällä.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on monitieteinen, painottuen kuitenkin sukupuolen-, Venäjän ja kulttuurintutkimukseen sekä antropolo-

giaan. Sijoitan tapaustutkimukseni ajallisesti, ideologisesti ja maantieteellisesti moniulotteisiin kehyksiin, sillä lähestyn tutkimusaiheellani Pietaria, Venäjää, Neuvostoaikaa ja ylijarjaisia aktivisti-liikkeitä.

Ensimmäinen kontaktini tutkimukseni päähenkilöihin ajoittuu kevääseen 2013, jolloin tein korkeakouluharjoitteluni eräessä pietarilaisessa LHBT-järjestössä. En tuolloin tiennyt paljoakaan LHBTIQ+-henkilöiden tilanteesta Venäjällä, lukuun ottamatta medias-ta saamiani hajanaisia tietoja. Pian ymmärsin, että saadakseni edes kapean ymmärryksen kompleksisesta ja jatku-

Kuva 2. Useissa ruohonjuuritason ryhmissä kokoonnutaan harjoitusten ja keskustelujen ajaksi piiriin, jossa kaikki näkevät toisensa. Ryhmien tapaamisia pidetään usein yksityisemmissä tiloissa, kuten jonkun kotona, mutta toisinaan myös julkisemmilla paikoilla, kuten piknikillä puistossa, muiden ihmisten lomassa. @kimkino (2019), muokattu Pauliina Lukinmaan ottamasta valokuvasta. Kuvassa näkyvät henkilöt on anonymisoitu.

vasti muuttuvasta ympäristöstä Venäjällä ja LHBTIQ+-aktivismista, kolme kuukautta kestävä harjoittelujakso olisi aivan liian lyhyt.

Havainnoinnin ja osallistumisen lisäksi monografiaväitöskirjani koostuu haastatteluista 45 aktivistin kanssa. Jotakin heistä haastattelin useampaan otteeseen ja suurimman osa kanssa juttelimme myös epävirallisemmin kohdassamme esimerkiksi Pietarissa tai sosiaalisessa mediassa. Lisäksi hyödynsin

muuta materiaalia, kuten esimerkiksi tilastoja venäläisten asenteista LHBTIQ+-ihmisiä kohtaan sekä LHBT-järjestöjen ja aktivistien laajalle yleisölle suunnattuja julkaisuja. Aktivistiliike oli jatkuvassa muotoutumisen tilassa aktivistien etsiessä keinoja välttää Venäjän valtion kauas ulottuva katse. Kaikki tutkimukseen osallistuneet aktivistit eivät olleet Pietarissa tutkimusprojektin aikana. Jotkut olivat emigroituneet muualle esimerkiksi opiskelujen, työn tai rak-

kauden takia. Jotkut olivat paenneet väkivaltaa tai sen uhkaa Venäjältä. Muutama heistä oli palannut tai vierailivat Venäjällä löytääkseen sen uudelleen LHBTIQ+-aktivisteina. Jotkut emigroituivat Venäjältä kenttätyöni aikana tai sen jälkeen.

Aktivistien ja heidän toimintansa kuvaaminen muuttuvassa kontekstissaan ja siten heidän toimintansa rajaaminen vaativat erityistä huomiota. Nämä johdattivat minut yhä uudelleen tarkastelemaan mitä on aktivismi ja kuka on aktivisti. Molemmat termit ovat kontekstisidonnaisia ja ilmentävät monimutkaisia historiallisia rakenteita, jotka ovat keränneet painolastiaan kansainvälisesti ja joiden käyttöä ilmentävät kyseisellä hetkellä vallalla olevat epistemiset ja jälkisosialistisen ajan geopolittiset nyanssit. Kaikki tutkimukseen osallistuneet eivät nimenneet itseään aktivisteiksi, vaikka he olivat aktiivisesti mukana monessa toiminnassa ja jopa järjestivät erilaisia LHBTIQ+-tapahtumia. Jotkut taas ilmoittivat olevansa ennen kaikkea aktivisteja.

Aktivismin monimutkaisuus Venäjällä paljastaa, kuinka kulttuurisesti, poliittisesti, yhteiskunnallisesti ja historiallisesti kerrostunutta se on. Nämä taustatekijät heijastuvat moniulotteisesti jokapäiväiseen elämään. Viranomaisten valvonta ja läsnäolo yhä laa-

jentuvin oikeuksin pakottavat keksimään uusia aktivismin keinoja. Bonnie Honig (2016, 78, 81–82) painottaa, että ei ole olemassa varsinaista minää, joka ”odottaisi löytämistään ja toteutumistaan” julkisessa toiminnassa. Myös Pedro Paulo Gomes Pereira (2019) esittää, että aktivismi ei ilmene vain sankaruudessa ja poikkeuksellisuudessa. Toisin kuin julkiset mielenosoitukset, jokapäiväistä vastarintaa ei ole välttämättä tarkoitettukaan keräämään esimerkiksi laajaa mediahuomiota. Sen sijaan toistuvat aktivismin teot julkisissa ja yksityisissä tiloissa on suunniteltu vetoamaan suoraan erilaisiin yleisöihin (Butler 2014).

Aktivismi ilmenee eri tavoin. Se voi olla julkista poliittiseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävää kampanjointia, jota määrittelee samanaikainen institutionalisoituminen ja ammatimaisuus (Lang 2013; Paternotte 2013, viitattu julkaisussa Ayoub & Paternotte 2014, 15). Aktivismi voi siis olla aktivistien tilallista läsnäoloa julkisuudessa. Tätä ajatusta seuraten aktivismi voi ottaa haltuun tiloja, jotka voivat hitaasti muodostua tunnistettaviksi homo- tai LHBT-yhteisöjen paikoiksi (Misgav & Hartal 2019, 3; Nash 2015). Aktivismi voi myös ilmetä, kuten Judith Butler (2014, 99) kuvaa, haluna muuttaa jotain merkityksellistä toimijan lähiympäris-

tössä. Jälkimmäinen määritelmä tunnistaa jokapäiväiset teot mahdollisina aktivismin muotoina. Aktivismi voi siis ilmetä omissa sosiaalisissa verkostoissa, tavanomaisissa hetkissä ja arkipäiväisissä paikoissa, kuten toin alussa esille otteessani kenttäpäiväkirjasta.

En kuitenkaan sulje tutkimuksessani pois yhtä tai toista aktivismin määritelmää. Sen sijaan katson niiden tarjoavan työkaluja LHBTIQ+ aktivistien toiminnan analysoimiseksi Pietarissa. Yhteistä tutkimukseeni osallistuville aktivisteille oli heidän tavoitteensa muuttaa jotain ympäristössään LHBTIQ+-henkilöihin liittyen. Pidän tätä heidän aktivisminsa lähtökohtana. Aktivistien toiminta heijastelee myös vuoropuhelua venäläisen yhteiskunnan vapautumisesta ja konservatiivisuudesta. Usein nämä keskustelut olivat myös sisäisiä, kuten Jelizavetalla, joka osallistui LHBTIQ+-aktivismiin tutustuttuaan itseensä:

Isovanhempani kasvattivat minut Neuvostoaikana. Luin monia kirjoja vallankumouksesta, punaisista ja valkoisista. Tämä tunnelma – se on edelleen imeytynyt [minuun]. Barrikadit ovat jossain alitajunnassani, ne ovat yksi osa minua. Toinen osa yrittää kutsua minua humanismiin ja ratkaisemaan ongelmat rauhanomaisesti. Ymmärsin että en... no, en ollut sallinut [sisäistä] vallankumousta sisälläni.

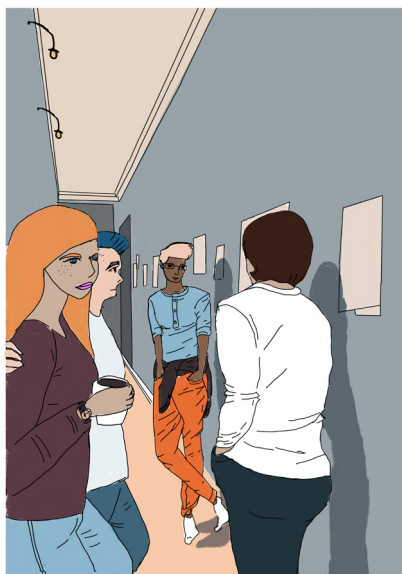
Alina muutti Yhdysvaltoihin 1990-luvun alussa. Viime vuosina hän on vierailut Venäjällä ja Ukrainassa LHBTIQ+-aktivisminsa sekä erityisesti marginalisoiduille henkilöille suunnatamiensa erilaisten taideterapiamuotojen takia.

Se, mitä löysin kaksi vuotta sitten [2016] – en tiedä mitä tapahtui maalle tai minulle – mutta muistan ajatelleeni: nämä upeat ihmiset, he ovat niin avoimia ja niin uteliaita! Heillä on yhteinen kieli, jolla kuvata mitä tehdä ja kuinka edetä tästä sortavasta yhteiskunnasta, joka on ollut juuttuneena DNA:hamme niin kauan. Tuntui kuin olisin kohdannut loputtomasti mahdollisuuksia eri asioiden tekemiseksi. Tunsin olevani syvästi yhteydessä heihin!

2010-luvulta lähtien viranomaiset yrittävät kuitenkin yhä tiukemmin kontrolloida LHBTIQ+-aktivisteja Venäjällä. Tästä huolimatta, kuten Alina kuvasi, aktivistit ovat jatkaneet toimintaansa, mobilisoituneet ja luoneet itselleen paikkoja Pietariin – ainakin hetkellisesti ja valituille yleisöille. Aktivistit ovat löytäneet toiminnalleen halkeamia muuten niin tiukasti valvotuissa julkisissa tiloissa, vaikka tilanne muistuttaa-kin usein ankaraa kissa-hiirileikkiä. He järjestävät improvisoituja yhden henkilön mielenosoituksia ja tällä tavalla mahdolluttavat julkisiin tiloihin. Lisäksi he

suunnittelevat huolellisesti erilaisia ta-
pahtumia sisätiloihin, kuten festivaale-
ja ja teatteriesityksiä. Nämä käytännöt
osoittavat, että aktivistit onnistuvat luo-
maan omaehtoisia näkymisen paikkoja
myös kontrolloituihin tiloihin.

Etnografinen aineistoni heijastelee
lisäksi sitä, kuinka jännittyneessä
poliittisessa ympäristössä liike muodos-

Kuva 3. Aktivisteista ja taiteilijoista koos-
tuva porukka on vuokrannut vanhan
kommunalka-asunnon, jossa he järjes-
tävät erilaisia tilaisuuksia verkostoilleen.
Tässä Sasha kertoo näyttelynsä avajai-
sissa piirustuksistaan ja elämäkerralli-
sista otteistaan. @kimkino (2019), muo-
kattu Pauliina Lukinmaan ottamasta
valokuvasta. Kuvassa näkyvät henkilöt
on anonymisoitu.

tuu laajoissa, eri toimijoista muodostu-
vissa verkostoissa horisontaalisesti. Tut-
kimuksessani jäsenän liikettä jaottele-
malla sen järjestöihin, ruohonjuuritason
ryhmiin ja yksilöllisiin aktivisteihin, joil-
la on erilaisia hyödyllisiä resursseja. Jäl-
kimmäisiä kutsun influenssereiksi. Lä-
hestymällä Gilles Deleuzen & Félix
Guattarin (1987) rihmaston käsitettä
näytän, että liikkeelle on ominaista jat-
kuvan muutoksen tila, jossa uusia yhte-
yksiä rakennetaan ja vanhoja uudiste-
taan Pietarissa, Venäjällä ja ylijarjaisesti
yli kansallisvaltioiden. Tämä tekee liik-
keestä muutosherkän ja viranomaisille
vaikean hallita.

Tänä päivänä tutkimukseni on jo
historiaa. Keskiviikkona 21.9.2022
heräsimme uutiseen osittaisesta liike-
kannallepanosta Venäjällä. Aiemmin
tänä vuonna Venäjän lainsäädäntö kielsi
avoimen keskustelun, ja siten yhä useam-
milla tavoilla pyrkii muodostamaan so-
peutumiskykyistä kansalaista, joka olisi
valmis noudattamaan hallinnon vaihtu-
via tarpeita. Vaikka LHBTIQ+-akti-
visteilla Venäjällä on kokemusta toimin-
nasta sorron alla, tilanne on nyt vaike-
ampi sodan aiheuttamien taloudellisten
vaikeuksien, lisääntyneen patriarkaa-
lisen julkisen diskurssin, laajan sensuurin
ja poliisin valvonnan takia. Nämä
kattavat nyt myös sosiaalisen median
alustat, jotka toimivat tärkeänä vaihto-

ehtoisena julkisena tilana. Tässä tilan-
teessa useat LHBTIQ+-aktivistit kuten
muutkin, joilla on riittävät resurssit ja
verkostot, ovat ylittäneet valtion rajat
työskennelläkseen, opiskellakseen tai
hakeakseen turvapaikkaa.

LÄHTEET

Ayoub, Phillip & Paternotte, David (2014)
Introduction. Teoksessa Philip Ayoub & David
Paternotte (toim.) *LGBT Activism and the Making
of Making of Europe - A Rainbow Europe?* Basing-
stoke: Palgrave Macmillan, 1–25.

Butler, Judith (2014) Bodily Vulnerability, Coali-
tions, and Street Politics. *Critical Studies* 37(1),
97–119.

Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1987) *Thou-
sand Plateaus*. London: Bloomsbury Revelations.

Gomes Pereira, Pedro Paulo (2019) Reflecting
on decolonial queer. *GLQ: A Journal of Lesbian
and Gay Studies* 25(3), 403–429.

Honig, Bonnie (2016) *Political Theory and the
Displacement of Politics*. Ithaca & London: Cor-
nell University Press.

Lang, Sabine (2013) *NGOs, Civil Society, and the
Public Sphere*. Cambridge: Cambridge University
Press.

Misgav, Chen & Hartal, Gilly (2019) Queer
urban movements from the margin(s) – activism,
politics, space: An editorial introduction. *Geo-
graphy Research Forum. Queer Urban Movements
from the Margin(s): Activism, Politics, Space* 39(1),
1–19.

Paternotte, David (2013) *Article 13 and the
NGOisation of ILGA-Europe*. Työpäpaperi esitetty
European Sociological Association -konferens-
sissa Torinossa, Italiassa.

Teksti perustuu **Pauliina Lukinmaan**
väitöskirjaan *LHBTIQ+ aktivistit Pietarissa:
Toimintaa muodostamassa, aktivisteiksi
identifioitumassa ja omia paikkoja luomassa*,
joka tarkastettiin Itä-Suomen yliopistossa
23.9.2022. Englanninkielinen väitöskirja
on saatavilla osoitteessa [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-952-61-4604-1](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4604-1)